

Inleiding reeks **Marxisme 2**:

Ik heb in het jaar 2009, volkomen onverwacht, op twee internationale gelegenheden een lezing gehouden over een ‘marxistisch’ onderwerp. Drie Engelstalige bijdragen staan op deze website gegroepeerd als het project-‘**marxisme 1**’. Het betreft een bijdrage op het internationale congres van historici in Boedapest (2009), waar ik werd uitgenodigd om mijn dissertatie over het *Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers* (1994) te voorzien van een ‘marxistische’ duiding. Tijdens dat optreden kreeg ik het verzoek van een Hongaarse deelnemer om een bijdrage te leveren aan het eerste Lysenko-symposium, dat in december 2009 werd gehouden aan de Columbia University van New York. Daartoe moest ik een verkorte, Engelse weergave geven van een artikel over Lysenko, dat ik in 1981 had geschreven voor het communistische kwartaaltijdschrift *Komma*. Na de acceptatie door de organisatie, schreef ik mijn bijdrage voor die tweedaagse bijeenkomst. Op mijn website staan deze drie Engelstalige bijdragen uit 2009.

Aan het begin van mijn bijdrage aan het seminar in Boedapest constateerde ik dat er sprake was van een herlevende belangstelling voor Marx’ analyse van het kapitalisme. In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw vond het tegenovergestelde plaats van wat marxisten voor ogen staat. Er was geen sprake van verdere ‘socialisering van de productiemiddelen’, maar er had juist een weergaloze ‘privatisering’ plaats van spoorwegen, postertijen, elektriciteitscentrales, woningbouwverenigingen, universiteitsinstellingen, scholen en academies, kindercrèches, noem maar op. Duizenden babyboomers verrijken zich persoonlijk: hun salarissen, veelal betaald uit de publieke middelen, liggen boven de Balkenendenorm,. Een griezelige gewaarwording.

Ik had me persoonlijk binnen de CPN erg druk gemaakt over de betekenis van het ‘marxisme’. Zoals elders op deze website valt te lezen, hadden wij ons in de ‘studentenbeweging’ daarin verdiept. In het Delftse *Politeia* bestudeerden we de originele publicaties van Marx, Engels en Lenin, en als uitkomst daarvan hadden de meesten van ons zich aangesloten bij de CPN. De gezamenlijke studie had in 1974 tot dit coherente besluit geleid, dat ieder persoonlijk had moeten nemen. In dat kleine studentenverband had ik bij die studie van de marxistische klassieken een rol kunnen spelen.

Toen ik in 1974 lid werd van de CPN wilde ik die kennis kwijt kunnen. Ik begon met het schrijven van een recensie van een nieuwe vertaling van Lenin’s *Materialisme en empiriocriticisme* voor het partijmaandblad *Politiek en Cultuur*, dat destijds werd geleid door Marcus Bakker. De partijhistoricus Joop Morriën nam daarop contact op met de mededeling dat het ging om een te ingewikkelde materie, maar dat zich nog wel eens een betere gelegenheid zou voordoen. In 1979 vroeg de redactie-Bakker mij inderdaad om een ‘recensie’ te schrijven bij de heruitgave van het klassieke boek van Friedrich Engels (1876-77), waarin hij zich polemisch keert tegen hoogleraar Dühring, en tezelfdertijd een uiteenzetting geeft van de strategische, economische en filosofische resultaten van het ‘marxisme’. Ik schreef *De Anti-Dühring honderd jaar later*, dat hier (1) de reeks ‘**marxisme 2**’ opent. Anderhalf jaar later wilde ik ‘uitleggen’ waarom het besluit van de jaren vijftig om wereldwijd de ‘kernenergie’ te zien als de oplossing voor het energievraagstuk, geen rekening hield met het

gegeven dat die energie van een fundamenteel ander karakter was dan al het daarvoor bekende. Aan de hand van een publicatie van de thermodynamicus J.D. Fast bepleitte ik een verandering van de opstelling van de CPN. Van enkele Delftse kennissen kreeg ik verontwaardigde kritiek te verduren op de ‘dialectische’ omslag van de materie die ik meende te ontwaren, en de consequenties die dit met zich mee zou brengen. Het werd (2) niettemin in 1981 afgedrukt in *PenC* als *Dynamiet in de hand van een kind*.

Op dat moment was de CPN volop in discussie over een **nieuw beginselprogramma**, waarbij het ook ging om ideologische vraagstukken zoals de relatie van de CPN met het marxisme. Als natuurwetenschapsman had ik belangstelling voor wat er aan de orde was geweest in de Sovjet-Unie, waar de agrobioloog Lysenko zich in de jaren dertig meester had laten maken van de juiste interpretatie van het ‘marxisme-leninisme’, en van de ‘marxistische dialectiek’. Hij was er niet vies van geweest dat zijn tegenstanders in de debatten, de ‘genetici’, letterlijk waren weggevaagd. Wat had daar gespeeld, welke relatie had de ideologie van Lysenko gehad met die van de Sovjet-Unie, en wat zou de CPN daarvan, bij de formuleringen van haar relatie met het marxisme, kunnen leren? Ik kaartte dit thema aan bij de redactie van het, min of meer dissidente, CPN-blad *Komma*, en het werd (3) *De Lysenkokwestie (1927-1981)*. Op basis van dit artikel was ik in 2009 welkom op een Lysenko-Symposium in New York. Een Engelse vertaling staat bij ‘**marxisme 1**’, en de Nederlandse versie staat nu hier. Ik zat toen net een jaar in het partijbestuur van de CPN, en ik weet nog dat ik zowel van voorzitter Henk Hoekstra, als van Marcus Bakker, op de bestuurszitting complimenten kreeg. Beiden hadden het essay met verbijstering en waardering gelezen. Ik word bij het lezen van dit verhaal nog steeds erg blij. Ik had een reeks van deskundige vrienden om hulp gevraagd bij de formuleringen: vroeger zou dit zijn uitgemaakt voor ‘fractioneel’ optreden, maar dat had de CPN ongemerkt achter zich gelaten.

Het jaar 1982 bracht onenigheid over de koers van de CPN, en het intrekken van een stalinistische brochure van het *Dagelijks Bestuur* uit 1958, *Het Rode Boekje*. De fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Marcus Bakker, lag onder schot, al was hij feitelijk niet de auteur. Een flinke stroming onder de leden bleek geen behoefte meer te hebben aan een nieuw partijprogramma. De CPN diende volgens hen snel te fuseren met de PPR en de PSP. Ik kreeg toen het idee dat *iemand* toch een poging moest wagen om de alom aanwezige discussie over marxisme, feminisme, milieukwesties, politieke democratie en ‘dictatuur van het proletariaat’, aan de hand van een *historische* beschouwing ‘inzichtelijk’ te maken voor de ‘gewone’ leden. Ik deed een voorstel aan Marcus Bakker, de hoofdredacteur van het partijmaandblad, om in **een reeks van artikelen** de lotgevallen van Marx en ‘marxisme’, van Lenin en ‘leninisme’, van Stalin en zijn ‘marxisme-leninisme’, en tal van nieuwe inzichten op het gebied van de strategie naar het socialisme, van feminisme en milieubewustzijn, te behandelen, en om aan het eind conclusies te trekken over de relatie die de CPN in een nieuw programma met ‘marxisme’ zou moeten hebben. Die beschouwing zou vier maanden lang in het blad moeten komen, en Bakker kende slechts de grote lijnen van de eerste bijdragen. Hij ging met me in zee, en nam daarbij een risico.

De reeks kwam er inderdaad: tussen november 1982 en februari 1983 verschenen *Marxisme en arbeidersbeweging* (4), *Lenin en Luxemburg* (5), *Over ‘leninisme’ en ‘marxisme-*

leninisme' (6) en *Revolutie in de marxistische theorie* (7). Ik vind de verhalen nog steeds de moeite van het overdenken waard. Ik wilde indertijd zelf als 'marxist' overeind blijven, en tegelijk de CPN een onderbouwde richting aangeven. Mijn project leed schipbreuk, omdat het naast de vele twistpunten hoogstens een nieuw twistpunt schiep. Het ging in de partijstrijd allang niet meer om ideologie, maar om harde belangen. Dertig jaar later, bij de opleving van de belangstelling voor marxistische opvattingen, lijkt het me zinvol om die vergeten artikelen op mijn website weer toegankelijk te maken.

Na de discussies op het congres dat het **nieuwe programma** van de CPN aanvaardde (1984), Bakker zat net als ik in de 'programcommissie', nodigde hij me, namens de Stichting *Vorming en Scholing*, uit om achteraf nog eens op deze artikelenreeks te reflecteren. Het resultaat, in 1985, vormt het laatste verhaal, *Marxisme als inspiratiebron* (8), waarbij Bakker aan het begin terugkijkt op deze, in de geschiedenis van het blad unieke, reeks artikelen.

Toen ik deze serie schreef gaf ik dagelijks les op het Gymnasium én op de PABO, liepen er naast Rieme drie jonge kinderen in huis rond, waren er de verplichtingen van het werk in het partij- en districtbestuur, en heb ik een half jaar elke dag, vaak tot diep in de nacht, aan deze serie gewerkt. Mijn motivatie was 'de CPN te redden'. Dat die allang reddeloos was, had ik toen niet door.

Ik heb twee jaar geleden het Engelstalige project-'**marxisme 1**' van drie verhalen (2009) op de website gezet: waarom niet ook dit project-'**marxisme 2**' van acht artikelen, denk ik de laatste tijd? Ik ben opnieuw bezig met de geschiedenis van de CPN en haar ideologie, omdat ik een biografie schrijf van de politicus Marcus Bakker (1923-2009). Als iemand deze verhalen over marxisme aardig vindt, was het verzamelen ervan geen grote moeite.

Marxisme 2:

1. *De Anti-Dühring honderd jaar later*, PenC, 39, 6, 1979.
2. *Kernenergie? Nee bedankt*, PenC, 41, 3, 1981.
3. *De zaak-Lysenko (1927-1981)*, Komma, 2, 3, december 1981.
4. *Marxisme en arbeidersbeweging*, PenC, 42, 9, 1982.
5. *Lenin en Luxemburg*, PenC, 42, 10, 1982.
6. *Over 'leninisme' en 'marxisme-leninisme'*, PenC, 43, 1, 1983.
7. *Revolutie in de marxistische theorie*, PenC, 43, 2, 1983.
8. *Marxisme als inspiratiebron*, PenC, 45, 8, 1985.